

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

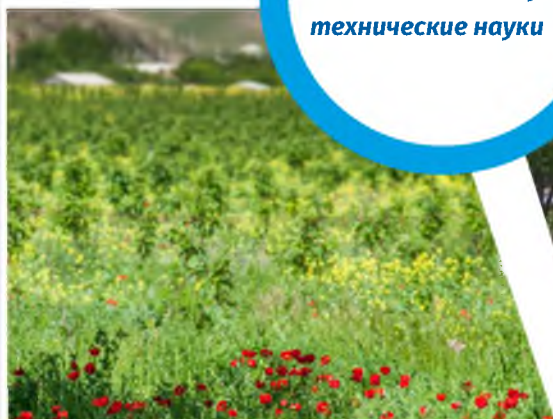
Илимий-методикалық журнал

№ 1/2 2025

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

Педагог алым Тажибай Сапарбаев 75 жаста

Сапарбаев Тажибай 1949-жылы 9-ноябрде Қарақалпақстан Республикасы Шымбай районында оқытушылар шана­рағында туылған. 1956-жыллардан орта мектепте оқыды.

Соң 1968-1970-жыллар аралығында Некис мәмлекетлик педагогикалық институтының педагогика факультетине оқыуға түседі. Кейин 1970-1972-жылларда әскерий хызметти етейді. Буннан соң 1972 жылдан және усы оқыуды дауам етип, оны 1975-жылы табыслы тамамлайды.

Факультетти табыслы тамамлағаннан соң, устазлары оның искерлигин жоқары бахалап, оны усы факультеттиң баслауыш тәлим методикасы кафедрасына лаборант лауазымына жумысқа алады. Ол 1976-1978 жылларда Қарақалпақ мәмлекетлик университетиниң комсомол комитети хаткери уазыйпасында да иследи.

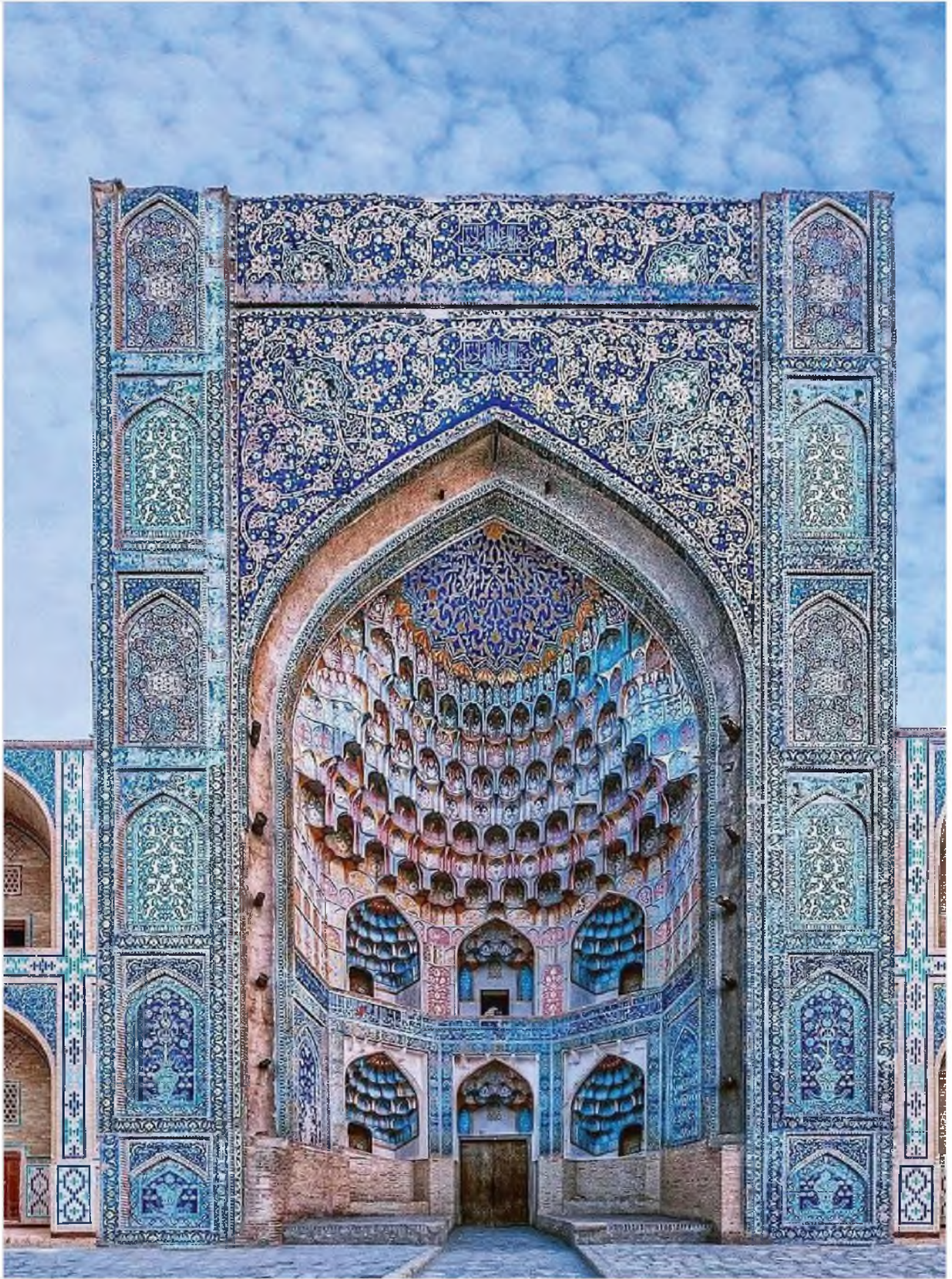
1978-1979 жылларда Т.Н.Қары-Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық илим-изертлеу институты қарақалпақстан филалында киши илимий хызметкер болып иследи. 1979-1984 жылларда Некис педагогикалық колледжинде педагогика хәм психология пәни оқытушысы, 1984-1991 жылларда аралығында сол колледжде “Баслауыш класс муғаллимлерин таярлау” белими баслығы лауазымында иследи. 1991-жыл сентябрь айынан баслап Әжинияз атындағы Некис мәмлекетлик педагогикалық институты “Педагогика хәм психология” кафедрасында оқытушы, 1993-жылдан 2000 - шекем сол институттың баслауыш тәлим кафедрасының үлкен оқытушысы, 2000-2002 жылларда усы институттың “Мектепке шекемги тәрбия” кафедрасының баслығы лауазымында хәм 2002-2006 жылларда усы кафедрада доцент лауазымында иследи.

2006-жылдан 2024-жылдың сентябрь айына шекем Педагогика кафедрасы доценти, 2024-жыл сентябрь айынан баслап профессор у.а. лауазымында табыслы ислеп келмекте.

Ол талабаларға тыянақлы билим бериу менен бир қатарда талабалар ушын методикалық қолланбалар, оқыу қолланбасы сондай ақ сабақлықлар жазып келмекте. 1991-жылы “Билим” баспасынан 26,5 б/т келеминдеги В.А.Куртецийдиң авторлығындағы “Психология” сабақлығын рус тилинен қарақалпақ тилине аударып баспадан шығарыуға ерискен болса, 2023-жылы “Психология теориясы” атамасындағы оқыу қолланбасын Ташкент қаласы “Ёш авлод матбаа” баспасында басып шығарды. “Психология теориясы” атамасындағы пединститут талабалары ушын арналған сабақлығы Өзбекстан Республикасы жоқары билимлендириу, илим хәм инновациялар министрлигиниң 2024-жыл 27-декабрдеги №85-санлы қарары менен баспадан басып шығарыуға рухсат етилди. Т. Сапарбаевтың методикалық оқыу қолланбалары хәм сабақлығынан басқа 60 тан аслам илимий мақалалары хәм тезислери баспадан жарық керген.

Педагог алым Тажибай Сапарбаевқа илимий деретиушилик жумысларында тасқын табыслар тилеймиз.

РЕДАКЦИЯ ЖӘМӘӘТИ

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

1/2-сан

*Ўзбекистон Республикасы Министрлар Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғууалық берилген.*

1/2-сан 2025

январь - февраль

*Қарақалтақстан Республикасы мектепке шекемги хэм мектеп билимлендириуи
министрлиги, Қары Ниязий атындагы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалтақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Сапардурды АБАЕВ	Ойниса МУСУРМОНОВА
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Сафо МАТЧОН
Мавлюда АЧИЛОВА	Шукурилло МАРДОНОВ
Азизжан АБДАЗИМОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Шухрат АБДУЛЛАЕВ	АбдимуратЕСЕМУРАТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Даулетназар СЕЙИТКАСЫМОВ
Злийха ОРАЗЫМБЕТОВА	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Мансурбек ОНГАРОВ	Раъно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Норим РАХМАНОВ
Тўлкин АЛЛАЁРОВ	Мукаддас РАХМАНОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМЕРНОВА (Москва, Россия)
Гулзабира БАБАШЕВА	Тажибай САПАРБАЕВ
Умида БАҲАДИРОВА	Мухаббат САЛАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Гўзал СОДИҚОВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Улбосын СЕЙТЖАНОВА
Гулбахар БЕШИМБЕТОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Комил ГУЛЯМОВ	Нурзода ТОШЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Қуанишбек ТҮРЕКЕЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Тажикал КУДАЙБЕРГЕНОВА
Холбой ИБРАГИМОВ	Ойбахор ШАМИЕВА
Шохида ИСТАМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
ВОХИД КАРАЕВ	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз,Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Сарсенбай КАЗАХБАЕВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Мохира КУВВАТОВА	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Джавдод ПУЛАТОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Пердебай НАЖИМОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
Асқарбай НИЯЗОВ	Қонысбай ЮСУПОВ
	Гулара ЮСУПОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Seytkasimov D.B. Bolajaq qaraqalpaq tili hám ádebiyatı oqıtıwshısına qoyılatuǵın mámleketlik talaplar haqqında	7
Кабулова М.Т. Екинши жер жүзilik урыс жылларындағы баспасөзде хат жанрынын сәулетлениуі хақында	12
Mirzabayeva M.B. Kelbetlik mánili frazeologizmlerde variantlılıq	21
Bekimbetova G. Studentlerdiń lingvometodikalıq kompetencyası hám diagnostikasi	27
Erjanova D., Kuanishbaeva N. Gulistan Dáwletova shıǵarmalarınń fonostilistikalıq ózgeshelikleri	33
Baxrinova M.X. Ona tili ta'limi jarayonida ijodiy matnlardan foydalanishning psixo-pedagogik asoslari	38
Israilov J.Sh. Lingvistik va madaniy kompetensiyalarni rivojlantirishda ta'lim muhitining o'rnı	41
Kayumova G.A. Mustaqil ta'lim yordamida talabalarning yozish ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi (xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi misolida)	50
Ibrohimova M. Tarjima va adabiy ta'sir (Abdulla Oripovning "Jannatga yo'l" dostoni misolida)	59
Baltayeva N.T. Sinonimlarni kontekstda qanday o'qitish mumkin: lug'atni chuqur o'rganish strategiyalari	64
Shamuratova G.Yu. XX asr nemis adabiyetida Г.Бёлль asarlarida aёллар образи	67
Kalimbetova X., Orinbaeva K. Artificial intelligence in teaching english: a frontier in language education	72
Tog'ayeva M.B. L2 acquisition among university students by communicative and media competence	76

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Allaniyazov I.B., Baltabaeva G. Pedagogikalıq diyagnostika - test sinaqlarınıń ayırım aspektleri	81
Saparbaev T. Ulıwma bilim beriwshi orta mekteplerde alıp barılatuǵm pán dógerekleriniń pedagogikalıq áhmiyeti	88
Утебаев Т.Т. Таълим сифатини ошириш - давр талаби	93
Joldasova G.A. Talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantirishning pedagogik-psixologik texnologiyalari	97
Saxibov A.X. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalarni o'rnı va ahamiyati	104
Mutalova F.B. Kommunikativ nutqni o'rgatish tushunchasi	111
Tojiyev H.B. Ta'lim jarayonida variativ yondashuvga o'rgatish metodikasini takomillashtirish	115
Seilxanova R.N. Qoraqalpog'iston Respublikasi otm talabalarining ingliz tili darslaridagi kreativ faoliyatni rivojlantirish metodlari	123
Ibotova D.Sh. Interfaol metodlarning turlari va ularning didaktik xususiyatlari	129
Xabibullayeva M.N. Pedagogik tadqiqotlarda statistik tahlil elementlaridan foydalanish	136
Abdullayev F.R. Ta'limda sun'iy intellekt: xususiy maktablar uchun imkoniyatlar va tahdidlar	141
Farmonova Sh.M. Ta'lim jarayonida kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali usullari	150
Qurbonova M.E. Klaster yondashuvi asosida ta'lim mazmunining kasbiy-texnologik variativligini rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlari	158
Madgapilova N.T. Uzlaksiz ta'limda pedagogik - psixologik hamkorlikning pedagogik innovatsion logistikasi	164

Ҳакимова И.Х. Умумтаълим мактабларида раҳбарларининг инновацион бошқарув фаолиятининг зарурияти	171
Rasulov A.N. Oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalash jarayonida talabalarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Umirova D.A. Tarbiya darslarini tashkil etishdagi zamonaviy yondashuvlar	182
Юлдашева Н.Н. Тарихий ўлкашунослик дарсларида инновацион электрон ахборот-таълим ресурсларидан фойдаланиш методикаси	185
Boymurodova G.T. Integratsiyalashgan ta'lim - ta'lim samaradorligi omilidir	190
Shamuratov A.A. Barkamol shaxsni voyaga yetkazishda oilaviy muhitning o'rni	194
Tursunboyeva X.S. Bo'lajak o'qituvchilarga jadid ma'rifatparvarlarining ta'limiy g'oyalari o'qitish metodikasini takomillashtirishning pedagogik - psixologik xususiyatlari	201
Sadikova Ch.B. Ta'limga texnologiyaning roli va autentik materiallarga kirish imkoniyatlari	206
To'xtasina N.I. Bo'lajak o'qituvchilarning individual ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda raqamli ta'lim muhitining asosiy tamoyillari, texnologiya va vositalarni tahlil qilish	212
Mirzakarimova N.M. Talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etishda dasturiy ta'minotlarning ahamiyati	218
Yusupova G.A., Sapayeva Z.J. Ta'limga raqamli kompetentlik: o'qituvchining roli va digcompedu modelining ahamiyati	224
Raxmanova M. Bo'lajak biologiya fani o'qituvchilarining ekologik kompetentligini innovatsion yondashuvlar asosida rivojlantirish mazmuni	230
Azizova S.F. Ta'lim jarayonida yuzaga keladigan konfliktologik vaziyatlarda pedagogik munosabat	237
Матназарова М.Б. Практическая реализация модели менеджмента развития интеллектуальной мобильности студенческой молодежи в условиях интернационализации высшего образования	242

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РЎЎХБИЛИШ ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИИХ, ФИЛОСОФИЯ

Allambergenov A.J. Massaliq madaniyat qubilisini jaslar sanasina tasiri	248
Sodiqova O. 1925-1930-yillarda ssrda o'rta maxsus ta'lim tizimini o'rnatish davrida pedagoglarga nibatan olib borilgan siyosat	254
Saxobidinova M. Turkistonda ta'lim ruslashtirishning asosiy vositasi sifatida	262

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Paluanova A.D. Fizikadan klastan tis jumislardi sholkemlestiriv ham olardin ahmieti	273
Gadaymuratov Sh.M., Xuramamova K.T. Texnologik ta'lim o'qituvchilarining amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish	277
Зарымбетова Б.Е. Использование игровых технологии при преподавании информатики	285

БАСЛАҒЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Abdalieva P. Baslawish klasslarda ana tili ham oqiw sawatxanligin oqitwduń bazibir máseleleri	290
Baltabaeva B. Oqiw tapsirmalari arqali baslawish klass oqiwshilarinin awizeki soylew konlikpelerin qaliplestiriv metodikasi (talim qaraqalpaq tilinde alip barilatugin mektepler misalinda)	295
Отениязова П.Е. Қарақалпақ халық дәретпелери тийкарында балалардың сөйлеу тилин рауажландырыу (балалар қосықтары мысалында)	299
Berdiyorova N.B. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etishning samaradorligi	303
Бабашева Г.Б. Ўқувчиларни савол-топшириқлар тузишга ўргатиш	306

Mutalova F.B. Bolalar tilini rivojlantirish usullarining asoslari	313
Meliyeva D.O'. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil ishlash ko'nikmalarini innovatsion yondashuv asosida takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari	317
Ibragimova N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida geometrik tasavvurlarini shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning o'rni	324
Abdullayeva M.Dj. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiy-huquqiy me'yorlar bilan tanishtirish ko'nikmalari	329
G'anibayeva B.Sh. Boshlang'ich ta'limda leksikologiyaning ahamiyati va rivojlanish bosqichlari	335
Axmatdjanova D.T. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rolli o'yinlar vositasida rivojlantirish	340
Eshmanova N.N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tarbiya fanining o'qitishda innovatsion metodlardan foydalanish metodikasi	345
Norbo'tayeva I.Yu. Boshlang'ich sinflarda "Tarbiya" fanini o'qitish jarayonida ekologik bilimlarni shakllantirish mexazimlarini takomillashtirish pedagogik maummo sifatida	350
Otanazarova M.X. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga tabiiy fanlarni o'qitish asosida kasbiy malakalami takomillashtirish	356

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Тажиғалиева М. Театр тарбия ҳам манаўият макани	365
--	-----

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Shakarova N.Sh. Talabalarni oliy ta'lim muassasalariga ijtimoiy moslashuvining psixologik asoslari	369
Teumuratova N.M. Maktab ta'limida analitik fikrlashni rivojlantirish (Ijtimoiy fanlar misolida)	375
Arziev Sh.A., Kalmuratov I.P. Bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy javobgarligini virtual texnologiya vositasida rivojlantirish	378
Kaljanova Sh.A. Ingliz tili o'qituvchisi imijining ta'lim jarayonidagi o'rni	383
Ibragimov Sh.I. Preventiv tadbirlarning ta'lim muassasasidagi samaradorligini oshirishning metodik asoslari	386
Latipova M.X. Inklyuziv talimda adabiyotni o'qitish orqali ta'lim oluvchilarda badiiy ong va tafakkurni rivojlantirish	393
Нормуродова Б.А. Оилада болаларни меҳнатсеварлик руҳида тарбиялашда халқ миллий анъаналаридан фойдаланиш	398
Bilolova Z.B., Saydirasulova G.S. Yoshlarda shaxsiy va kasbiy o'z-o'zini anglash jarayonlari mutanosibligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	409
Zuparova S.Sh. Ekoturizmga oid terminlarning lingvopragmatik xususiyatlarining tahlili	415
Sirojiddinov O.I. Oliy ta'limda sun'iy intellektning o'rni	419
Pardayeva S.A. Axborot texnologiyalarining jamiyatdagi ahamiyati va uning kelajakdagi imkoniyatlari	423
Тожибоев М.М., Юнусова Д.С. Система общеразвивающих занятий в группе продлённого дня	431
Халикова Ш.Т. Психологический анализ социализации воспитанников специальных школ-интернатов для детей с нарушениями зрения	437
Нажимова Г.П. Повышение компетенции медицинской грамотности населения	443
Azimova H., Musurmanova Sh. Die beziehung zwischen sprache und gesellschaft	449

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Utebergenov A.K., Mamutov P.J. Sport shūnig'ıwlarınń fiziologiyalıq klassifikaciyası	452
Joldasbayev P.M. Gimnastika menen shuǵıllanatuǵın balalar hám óspirimler denesiniń rawajlanıwınıń jas qásiyetleri	458
Joldasbayev P.M. Grek-rim gúresinde texnikalıq hám taktik häreketler klassifikaciyası, olardı qalıplestiriw basqışlari	463
Saparbaev E. Häreketli oymlar arqalı balalarda fizikalıq mádeniyattı tárbiyalawdın tiykarǵı metodu hám quralı	469
Tleuov B. To'pni uzatish texnikasiga o'rgatish metodikasi	474
Tursunov A. Voleybol o'yinining paydo bo'lishi, ommalashishi va O'zbekistonda rivojlanish tarixi	478
Nurmatov F.A. Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabalarining kasbiy-amaliy tayyorgarligining pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	481
Nazarov Z.A. Bolalar sportida mashg'ulotlarga o'rgatishning dastlabki bosqich va uslublari	490
Абдулахатов А.Р. Олий таълим муассасалари талабаларини миллий қадриятлар руҳида тарбиялаш йўллари (Кураш спорти мисолида)	494
Sultonov A.I. Belbog'li kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlashga o'rgatish usullari	499
Shermatov M.N. Futbol texikasining o'ziga xos xususiyatlari	504
Murodova R.M. Yengil atletika mashg'ulotlarining jismoniy tarbiya tamoyillariga bog'liqligi	511
Bebutov T.U. Kurashchilarda tayyorgarlik sikllarini takomillashtirish	517
Rajabov M.H. Kurash sport turining rivojlanish bosqichlari	521
Eshniyazov A.M. Jismoniy tarbiya va sport o'yinlari rivojlanishi tarixi	527
Abduraxmanov U.A. Kurashchilarning jismoniy va ruhiy tayyorgarligi jarayonlari	532
Kazakov Sh.N. Milliy va harakatli o'yinlarning pedagogik ahamiyati	537
Umarov Sh.A. Kurashchilarda jismoniy sifatlarni rivojlantirish	541
Xudoyberganov J.S. Kurashchilarning texnik-taktik mahoratini oshirishda psixologik tayyorgarlik	546
Раджапов У.Р., Нигматуллаев Б.А., Рустамова М.Б. Психологические методы эффективного развитие игровой точности и стабильности юных теннисистов 10-12 лет Узбекистана	551

OLIIY TA'LIM TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH JARAYONIDA TALABALARNING BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Rasulov A.N.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Menejment kafedrasi dotsenti p.f.f.d. (PhD).*

Tayanch so'zlar: modernizatsiya, boshqaruv kompetensiyasi, ta'lim texnologiyal, jamiyat, uzluksiz ta'lim, moliyaviy erkinlig, kompaniya, ehtiyoj, boshqaruv kompetensiya, vaqt boshqaruvi, mehnat bozori, resurslar, mehnat faoliyati, zamonaviy iqtisodiyot.

Ключевые слова: модернизация, управленческая компетентность, технология обучения, общество, непрерывное образование, финансовая независимость, компания, потребность, управленческая компетентность, тайм – менеджмент, рынок труда, ресурсы, трудовая деятельность, современная экономика.

Key words: modernization, management competence, society, continuous education, financial freedom, company, need, management competence, time management, labor market, resources, labor activity, modern economy.

РЕЗЮМЕ:

Maqolada oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalash jarayonida talabalarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida fikr yuritilib, taklif va tavsiyalar berilgan.

РЕЗЮМЕ:

В статье рассуждается о свойствах развития управленческих компетенций студентов при модернизации системы Высшего образования, а также сделаны выводы и предложения.

SUMMARY:

The article, in the process of modernization of the higher education system, the specific features of the development of management of students are discussed, suggestions and recommendations are given.

Mamlakatimizda so'nggi yillarda ta'lim tizimining barcha bosqichlarini zamonaviy talablar asosida tashkil etish bo'yicha amaliy ishlar hal qiluvchi bosqichga kirdi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Farzandlarimiz maktabdan qanchalik bilimli bo'lib chiqsa, yuqori texnologiyalarga asoslangan iqtisodiyot tarmoqlari shuncha tez rivojlanadi,

ko'plab ijtimoiy muammolarni echish imkoni tug'iladi. Shunday ekan, Yangi O'zbekiston ostonasi maktabdan boshlanadi desam, o'ylaymanki, butun xalqimiz bu fikrni qo'llab-quvvatlaydi". Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy qismini, albatta, oliy ta'lim tizimidagi islohotlar tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida davlatimiz rahbarining 2019 yil 8 oktyabrdagi farmoni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Kontseptsiyasi sohadagi yangi islohotlar uchun debocha vazifasini bajarib bermoqda.

Modernizatsiya - (lotincha - modeme – eng yangi) – takomillashtirilgan, yaxshilangan, yangi talabalarga javob bera oladigan degan ma'noni bildiradi. Ushbu so'z borgan sari hayotning barcha jabhalarida keng qo'llanilib bormoqda. Mazkur modernizatsiya shaxsni o'qitish va tarbiyalashga oid eng yaxshi an'analarni saqlab qolgan va boyitgan holda majmuaviy xarakter kasb etib, ta'lim tizimining barcha sohalarini to'la qamrab oladi va jamiyatda qaror topgan malakali mutaxassislarni tayyorlash borasidagi ehtiyojni qondirishga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimining modernizatsiyalashda quyidagi ustuvor vazifalar hal qilinadi:

- har bir shaxsning to'laqonli ta'lim olishida boshqalar bilan teng huquqliligi va ta'lim olishning ochiqligini ta'minlash;
- uzluksiz ta'lim tizimida yangi sifat ko'rsatkichlariga erishish;
- yangi ta'lim resurslarini jalb qilish va ulardan samarali foydalanish asosida uzluksiz ta'lim tizimida samarali me'yoriy-huquqiy va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish;
- davlat va jamiyatning qo'llab-quvvatlashi negizida ta'lim tizimi xodimlarining ijtimoiy maqomi va kasbiy kompetentligini rivojlantirish;
- ta'lim tizimining davlat va jamoatchilik boshqaruviga asoslanganlik tamoyiliga muvofiq ta'lim jarayoni ishtirokchilari – talabalar, pedagoglar, ota onalar va ta'lim muassasalarining rolini oshirish.

Oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalash jarayoni nafaqat o'quv dasturlarini yangilash va texnologiyalarni tatbiq etish, balki talabalarining boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishga ham qaratilgan. Zamonaviy mehnat bozorida muvaffaqiyat qozonish uchun talabalarga nafaqat nazariy bilimlar,

balki liderlik, qaror qabul qilish, strategik fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalari ham zarur. Oliy ta'lim tizimi – mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biri. Zamonaviy jamiyat talablarining o'zgarishi, texnologik inqiloblar va globalizatsiya jarayonlari oliy ta'lim tizimining doimiy ravishda modernizatsiya qilinishini taqozo etmoqda. Oliy ta'limni modernizatsiyalash nafaqat ilm-fan va texnologiyalarni rivojlantirishga, balki iqtisodiy o'sishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston ham xalqaro tajribani inobatga olgan holda oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha qator islohotlarni amalga oshirmoqda.

1. Raqamlashtirish va onlayn ta'limni rivojlantirish

- Oliy ta'lim muassasalarida elektron ta'lim platformalari joriy etilmoqda. Masalan, moocs.edu.uz platformasi orqali talabalar turli kurslarni o'qishlari mumkin.

- 2023-yildan boshlab ko'plab universitetlarda gibrid ta'lim tizimi joriy qilindi.

2. Xalqaro hamkorlik va xorijiy filiallar ochilishi

- O'zbekiston nufuzli xorijiy universitetlarning filiallarini ochish bo'yicha faoliyat olib bormoqda.

- Talabalar uchun xalqaro grant va stipendiyalar ajratish tizimi kengaytirildi.

3. Ta'lim dasturlarini mehnat bozoriga moslashtirish

- O'zbekistonda ta'lim va sanoat integratsiyasi jarayoni kuchaymoqda. Masalan, IT Park va boshqa texnoparklar talabalarga real amaliy loyihalarda ishtirok etish imkoniyatini bermoqda.

- "El-yurt umidi" jamg'armasi orqali iqtidorli yoshlar yetakchi xorijiy universitetlarda o'qishga yuborilmoqda.

4. Oliy ta'lim muassasalarining ilmiy tadqiqot markazlariga aylanishi

- O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalari ilmiy tadqiqot va innovatsiyalar markazlariga aylantirilmoqda. 2022-yilda ilmiy tadqiqotga ajratilgan mablag' 2 barobarga oshirildi.

- Xorijiy va mahalliy kompaniyalar bilan hamkorlikda ilmiy laboratoriyalar tashkil etilmoqda.

5. Ta'limning moliyaviy erkinligini oshirish

- Oliy ta'lim muassasalariga akademik va moliyaviy mustaqillik berish jarayoni boshlandi.

- 2021-yildan boshlab davlat universitetlari o'z budjetlarini mustaqil shakllantirish huquqiga ega bo'ldi.

Oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida talabalarni faqatgina nazariy bilim bilan ta'minlash emas, balki ularning boshqaruv kompetensiyalarini

rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy mehnat bozorida talab qilinadigan mutaxassis faqat texnik bilimga ega bo'lib qolmay, balki yetakchilik, strategik fikrlash, muammolarni hal qilish va jamoani boshqarish qobiliyatlariga ham ega bo'lishi kerak.

Boshqaruv kompetensiyalari – bu shaxsning samarali rahbar va menejer bo'lishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar to'plamidir.

Ular quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- Strategik fikrlash – uzoq muddatli rejalashtirish va maqsadlarni aniq belgilash.

- Liderlik va jamoani boshqarish – jamoani motivatsiya qilish, tashabbus ko'rsatish va resurslarni samarali taqsimlash.

- Tahliliy va tanqidiy fikrlash – murakkab muammolarni hal qilish, ma'lumotlarni tahlil qilish.

- Qaror qabul qilish – tezkor va samarali qarorlar qabul qilish qobiliyati.

- Kommunikatsiya ko'nikmalari – jamoa bilan samarali muloqot qilish, muvofiqlashtirish.

- Loyiha va vaqt boshqaruvi – o'z faoliyatini rejalashtirish va samaradorlikni oshirish.

Dunyodagi nufuzli universitetlar oliy ta'limda boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimi talabalarning faqat akademik bilim olishini emas, balki ularda real hayotda va professional faoliyatda qo'llay oladigan kompetensiyalarni shakllantirishni ham o'z oldiga maqsad qilib qo'yishi lozim. Chunki talabalarning bilim va ko'nikmalari ularning kelajakdagi martabasiga, mehnat bozoridagi talabgirlikiga va kasbiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati quyidagi asosiy omillar bilan izohlanadi.

1. Zamonaviy mehnat bozorining talablariga moslashish

XXI asr mehnat bozori shiddat bilan o'zgarib bormoqda. Texnologik taraqqiyot, raqamli transformatsiya va global iqtisodiy integratsiya jarayonlari natijasida ish beruvchilar mutaxassislarining nafaqat chuqur bilimga ega bo'lishini, balki tahliliy fikrlash, muammolarni hal qilish, jamoani boshqarish va strategik qarorlar qabul qilish kabi qobiliyatlarga ega bo'lishini talab qilmoqda. An'anaviy ta'lim modelida talabalarga asosan fundamental nazariy bilimlar beriladi, amaliy boshqaruv kompetensiyalarining rivojlanishiga esa yetarlicha e'tibor qaratilmaydi. Natijada, yangi bitiruvchilar mehnat bozoriga kirib kelganda rahbarlik va tashkilotchilik qobiliyatlarining yetishmasligi

tufayli professional muhitga moslashishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu esa ularning raqobatbardoshligini pasaytirishi mumkin.

Shu sababli, oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalash jarayonida talabalarni bozor sharoitlariga tayyorlash, ularni nafaqat o'z mutaxassisliklari bo'yicha, balki menejment, liderlik va muammolarni hal qilish kompetensiyalari bo'yicha ham tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Raqobatbardosh kadrlar tayyorlash

Har qanday mamlakatning iqtisodiy taraqqiyoti uning inson kapitalining rivojlanganlik darajasi bilan bog'liq. Innovatsion rivojlanish strategiyasini amalga oshirish uchun zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan, kreativ fikrlaydigan, tashabbuskor va boshqaruv qobiliyatiga ega kadrlar tayyorlash talab etiladi.

Boshqaruv kompetensiyalariga ega bo'lgan mutaxassislar:

- murakkab vaziyatlarni tahlil qila oladi;
- samarali qarorlar qabul qila oladi;
- resurslarni oqilona boshqara oladi;
- jamoa bilan ishlash va liderlik qilish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Bunday mutaxassislar nafaqat milliy, balki xalqaro mehnat bozorida ham yuqori raqobatbardoshlikka ega bo'ladi. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlar, amaliy mashg'ulotlar va loyiha asosida ta'lim berish usullaridan keng foydalanish muhimdir.

3. Innovatsion fikrlash va moslashuvchanlik. Hozirgi kunda har qanday sohada muvaffaqiyatga erishish uchun innovatsion fikrlash va tezkor moslashuvchanlik muhim ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, moliya, IT va boshqa sohalarda innovatsion yondashuvlar tobora dolzarb bo'lib bormoqda.

Boshqaruv kompetensiyalariga ega bo'lgan talabalarda quyidagi qobiliyatlar shakllanadi:

- yangicha fikrlash va kreativ yondashuv;
- o'zgaruvchan muhitga moslashish;
- yangi g'oyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish;
- innovatsion loyihalarni boshqarish.

Oliy ta'lim muassasalari ta'lim jarayonida innovatsion metodlardan, jumladan, startap loyihalar, tadbirkorlik inkubatorlari va mentorlik dasturlaridan foydalanish orqali talabalarning ushbu kompetensiyalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishlari lozim.

4. Shaxsiy va kasbiy rivojlanish

Boshqaruv ko'nikmalariga ega bo'lish nafaqat kasbiy faoliyatda, balki shaxsiy hayotda ham muvaffaqiyatga erishishda muhim rol o'ynaydi. Samarali vaqt boshqaruvi, stressga chidamlilik, jamoa bilan ishlash, muhokama yuritish va murosaga kelish qobiliyatlari har qanday kasb egasi uchun zarurdir.

Shu boisdan, oliy ta'lim tizimida boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha quyidagi yo'nalishlarni keng joriy etish maqsadga muvofiqdir:

- Liderlik va boshqaruv kurslarini joriy etish – talabalar yetakchilik va strategik fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.
- Amaliy loyihalar va tadbirkorlik treninglarini o'tkazish – talabalar real muammolarni hal qilish orqali amaliy tajriba orttiradilar.
- Soft skills va kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish dasturlarini tatbiq etish – talabalar jamoa bilan ishlash, taqdimot qilish va muzokaralar olib borish bo'yicha tajriba orttiradilar.

Oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalash sharoitida talabalarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish nafaqat ularning kelajakdagi mehnat faoliyatida muvaffaqiyat qozonishiga, balki jamiyat va iqtisodiyotning yanada rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Zamonaviy talabalar mehnat bozorida talabgir bo'lishlari uchun nafaqat kasbiy bilimlarga ega bo'lishlari, balki samarali boshqaruv qobiliyatlarini ham rivojlantirishlari zarur. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalari o'quv dasturlariga boshqaruv fanlarini keng joriy etishi, amaliy mashg'ulotlarga e'tibor qaratishi va talabalarga real loyihalar ustida ishlash imkoniyatini yaratishi lozim. Faqat shu yo'l bilan zamonaviy iqtisodiyot talablariga javob beradigan, yuqori malakali va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash mumkin bo'ladi.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, yuqoridagi tavsiyalarga amal qilish orqali Oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalash jarayonida talabalarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishga erishish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" PF-5847-son Farmoni. 2019 yil 8 oktyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni.
3. Xandamova G.A. va boshqalar. Innovatsion menejment. O'quv qo'llanma. "Iqtisod-moliya", 2018 yil, -242 b
4. Po'latov Sh.P. Ta'lim menejmenti yoxud ta'lim muassasasini ilmiy-metodik boshqarishga innovatsion yondashuv. / T.: "Yosh kuch". 2022 y
5. Peregudov L.V., Saidov M.X. Oliy ta'lim menejmenti va iqtisodiyoti. - T.: Moliya, 2007.